

Сукач О. М., кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу, фінансів, банківської справи та страхування, Східноєвропейський університет економіки і менеджменту, Україна

ORCID ID: 0000-0001-7150-0262

Мінімізація ризиків як інструмент забезпечення безпеки банку

Анотація. Банківська система України в умовах сучасної кризи виявилась неспроможною швидко адаптуватися до структурних змін в економіці, що проявилось у відсутності ефективної системи управління банківськими ризиками. Подальший нестабільний стан фінансового ринку посилюватиме негативний вплив на рівень фінансової безпеки банківського сектору. Стаття присвячена дослідженню банківського ризику як індикатора змін ліквідності банків. Визначено основні результати діяльності банківської системи України у 2019 р. та динаміку кредитування за 7 місяців 2020 р., сформувано висновки щодо інструментарію управління кредитним ризиком. За результатами дослідження сформувано авторський підхід до класифікації ризиків та обґрунтовано підходи щодо управління ними. Доведено, що під час формування інструментарію управління ризиками, а саме кредитним ризиком, забезпечення безпеки банку, необхідно враховувати, що показники оцінювання ризику мають враховувати не лише співвідношення між активами та пасивами, а й терміни їхнього погашення.

Ключові слова: банк; банківський ризик; ліквідність; управління ризиками.

Sukach Olena, PhD in Economics, Department of Finance, Banking and Insurance, East European University of Economics and Management, Ukraine

Risk Minimization as a Tool to Ensure the Bank's Security

Annotation. Introduction. The banking system of Ukraine, in the conditions of the current crisis, turned out to be untenable to quickly adapt to structural changes in the economy, which manifested itself in the absence of an effective system for managing banking risks. Further instability in the financial market will increase the negative impact on the level of financial security of the banking sector. Today there is a need for the formation of preventive measures for risk management, prevention of their occurrence and minimization, which will contribute to the safe position of the bank. Purpose. The main purpose of the study is to identify modern methods and approaches regarding the classification of banking risks and substantiation of proposals for their minimization, as well as ensuring the financial security of the banking sector in Ukraine. The main research methods are methods of quantitative, qualitative analysis and statistical analysis, as well as methods of expert assessments. Results. Summarizing the results of research by scientists, it was stated that banking risk is the likelihood of losses in the form of loss of assets, shortfall in planned income, or the appearance of additional costs as a result of the bank's financial transactions. The main results of the banking system of Ukraine in 2019 and the dynamics for 7 months of 2020 are determined. Despite the positive trends of 2019, there is a risk of new problem loans due to non-conservative policy of banks in the growing segment of consumer lending. Modern practice shows that any credit product of a bank leads to the formation of a certain credit risk, and until the client returns the received resources, the bank is forced to form reserves for possible losses from non-repayment of funds.

Conclusions. Conclusions are drawn regarding the credit risk management tools. Based on the results of the study, the author's approach to the classification of risks and reasonable approaches to their management are presented. In particular, it has been proved that during the formation of risk management tools, namely credit risk, and ensuring the bank's security, it is necessary to take into account that risk assessment indicators should consider not only the ratio between assets and liabilities, but also their maturity dates.

Keywords: bank; banking risk; liquidity; risk management.

JEL Classification: E44, E 58, G 21.

Постановка проблеми. Наслідки економічної кризи, що охопила всю світову економіку, в умовах пандемії не оминули й банківський сектор України. Основна проблема такого становища на ринку банківських послуг пов'язана з порушенням економічної безпеки банків, що супроводжується зростанням ризиків банківської діяльності. Унаслідок карантинних обмежень та зростання безробіття, частина позичальників не можуть обслуговувати свою поточну заборгованість, попри певні дії з боку уряду та банківських установ щодо їхньої підтримки (надання кредитних канікул, скасування пені, зниження відсоткових ставок тощо). Відтак, ліквідність банків має

тенденцію до скорочення та зростання частки непрофільних активів. Так, станом на 01.08.2019 р. показник нормативу короткострокової ліквідності становив 93,33 %, а за цей же період 2020 р. скоротився до 88,79 %. [1]. Отже, наразі банки виявились неспроможними швидко адаптуватись до структурних змін в економіці, що проявилось у відсутності ефективної системи управління банківськими ризиками. Подальший нестабільний стан фінансового ринку посилюватиме негативний вплив на рівень фінансової безпеки банківського сектору. Відтак, наразі існує нагальна потреба розробки низки превентивних заходів щодо

управління ризиками, запобігання їхнього виникнення та мінімізації, що сприятиме безпечному становищу банку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематику виникнення та класифікації банківських ризиків досліджувала значна кількість науковців, серед яких: А. Абахтімова, Н. Демчук, Т. Бартон, В. Бобиль, Т. Васильєва, В. Грушко, А. Єпіфанов, С. Козьменко, Г. Марковіц, А. Пересада, Л. Примостка, П. Роуз, М. Савлук, Дж. К. Хорн, У. Шенкир та інші. Попри значну кількість досліджень, наразі не існує єдиного чіткого визначення даної дефініції та її класифікації. Кожен автор у ході свого дослідження обирає різні ознаки та принципи класифікації, що визначило значну кількість трактувань.

Так, Л. Примостка вважає, що під банківським ризиком слід розуміти невизначеність, яка може вплинути на здійснення певної банківської операції або в цілому на діяльність банку як фінансового агента ринку; можливість настання події, пов'язаної з можливими фінансовими втратами чи іншими негативними наслідками для діяльності банківської установи [2]. На думку колективу авторів (С. Козьменко, Ф. Шпиґа, І. Волошко), «банківський ризик – це вартісне вираження ймовірності події, що спричиняє фінансові втрати [3]. Такої ж думки щодо визначення банківського ризику, дотримується й С. Прасолова [4]. З позиції банку ризик – це потенційна можливість недоотримання доходів або зменшення ринкової вартості капіталу банку внаслідок несприятливого впливу зовнішніх або внутрішніх факторів [7].

Отже, узагальнюючи твердження та результати досліджень науковців, банківський ризик – це ймовірність виникнення втрат у вигляді втрати активів, недоотримання запланованих доходів або появи додаткових видатків у результаті здійснення банком фінансових операцій. Банківські ризики виникають через обставини, виникнення яких не залежить від самого банку.

Формулювання цілей дослідження. Основою метою дослідження є визначення сучасних методів та підходів щодо класифікації банківських ризиків та обґрунтування пропозицій стосовно їхньої мінімізації, а також забезпечення фінансової безпеки банківського сектору України. Методологія дослідження ґрунтується на сучасних положеннях економічного аналізу та емпіричних досліджень. Методологічну основу дослідження становить діалектичний метод пізнання. Основними методами було обрано методи кількісного, якісного та статистичного аналізу та методи експертних оцінок тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Банківська діяльність за своєю природою є ризиковою діяльністю, яка формується під впливом ендогенних та екзогенних чинників. Причини виникнення банківського ризику різноманітні. Основними серед них є: економічні кризи, зростання заборгованості, фінансові

інновації, інфляційні процеси, зростання витрат банку, конкуренція, глобальні виклики тощо.

Ураховуючи обставини присутності ризику в банківській діяльності, існує доцільність його класифікації, що дозволить його ідентифікувати та вжити заходів щодо попередження та мінімізації. У цьому питанні думки та погляди авторів також значно різняться. Так, Б. Мільнер і Ф. Ліс розподіляють ризики на дві основні групи: зовнішні (політичні, законодавчі, природні, регіональні, галузеві й макроекономічні ризики) та внутрішні (виробничі, інвестиційні та комерційні) [5]. Аналогічної думки дотримуються й І. Бурденко та О. Пожар, додаючи класифікацію за розміром: припустимі, критичні, катастрофічні та за розподілом у часі: минулі, поточні, майбутні [6]. С. Козьменко, Ф. Шпиґ, І. Волошко виокремлюють ризики, пов'язані з особливостями клієнтів; ризики банківських операцій: ризики активних операцій (кредитний, портфельний, ризик ліквідності) та ризики пасивних операцій (емісійні, депозитний, ризики, зумовлені видом банку) [3].

Осипенко Т., Л. Примостка, Ю. Потійко виокремлюють кредитний, ринковий, ризик ліквідності, операційні ризики, правовий, управлінський ризики, процентний, валютний, ризик ринку цінних паперів, ризик неплатоспроможності, ризик варіабельності.

Національний банк України виокремлює дев'ять категорій ризику, а саме: кредитний ризик, ризик ліквідності, ризик зміни процентної ставки, ринковий ризик, валютний ризик, операційно-технологічний ризик, ризик репутації, юридичний ризик та стратегічний ризик [7]. Своєю чергою, основними принципами ефективного банківського нагляду Базельського комітету з питань банківського нагляду виокремлюються такі банківські ризики: кредитний, країни, трансфертний, ринковий, втрати ліквідності, операційний, відсоткової ставки в банківському портфелі, концентрації [8]. Відповідно до пп. 11. п. 2 Розділу 1 Постанови правління Національного банку України від 11.06.2018 р. № 64 «Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах» – «банк здійснює комплексну оцінку щонайменше таких суттєвих видів ризиків: кредитного ризику; ризику ліквідності; процентного ризику банківської книги; ринкового ризику; операційного ризику; комплаєнс-ризиків; інших суттєвих видів ризиків, на які банк наражається під час своєї діяльності» [9].

Під час групування банківських ризиків науковці також виокремлюють такі класифікаційні ознаки: за фінансовою складовою, за місцем формування, за ступенем впливу на основні операції банку, за можливістю передбачення та управління, за розподілом у часі. Отже, можемо констатувати, що класифікація ризику банківської діяльності є доволі складним питанням. Відтак, під час класифікації ризику необхідно враховувати й ступінь його впливу на безпеку банку (рис. 1).

Рисунок 1 – Класифікація банківських ризиків

Джерело: узагальнено та побудовано автором

Представлена класифікація також має свої складові. Так, банківські ризики можуть бути як за активними, так і за пасивними операціями. Результати дослідження дозволяють зробити висновки, що банківські ризики та їхня класифікація, попри значні здобутки вчених, і надалі залишаються актуальною проблемою банківського сектора.

Так, серед окреслених видів ризику найбільш суттєвим є кредитний ризик, адже кредитні операції банків є одним із найважливіших видів банківської діяльності, що є основним дохідним інструментом банку.

Даний вид ризику та його динаміка впливають на розмір капіталу, прибутковість банку, впливає на структуру активів і пасивів банку. Він містить ризик, пов'язаний із позичальником, ризик, пов'язаний зі способом забезпечення повернення позики (ризик гаранта, ризик страховика, ризик застави), системний та форс-мажорний ризики [10]. Кредитний ризик – це можливість втрати фінансових активів у результаті невиконання позичальниками своїх зобов'язань.

Сучасна практика показує, що будь-який кредитний продукт банку призводить до формування

певного кредитного ризику, а доки клієнт не поверне отримані ресурси, банк змушений формувати резерви можливих втрат від неповернення коштів.

Так, за даними 2019 р. банківський сектор України мав доволі позитивну динаміку. З 75 банків не було неплатоспроможних фінансових установ. Станом на 01.12.2019 р. частка подушки безпеки у формі загального регулятивного капіталу зросла на 17,2% та становила 147 млрд гривень. Своєю чергою, норматив адекватності капіталу підвищився з 15,5% до 18,7%, а рентабельність активів банків з 1,7% до 4,7%. За даними НБУ відбулось і поліпшення якості кредитних портфелів. Так, було знижено норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента з 20,4% до 17,3%; зменшено норматив великих кредитних ризиків з 173,8% до 120% [11]. Сукупна частка старих кредитів у загальному портфелі зменшилася з 52,85% до 48,69%. Попри позитивні тенденції, в умовах пандемії та нової хвилі фінансової кризи, існує ризик появи нових проблемних кредитів через неконсервативну політику банків у дедалі більшому сегменті споживчого кредитування (табл. 1).

Таблиця 1 Динаміка активів банків України, млн дол. США

Станом на:	Активи (усього)	Активи в іноземній валюті	Надані кредити	Кредити суб'єктам господарювання	Кредити фізичним особам	Резерви за активними операціями банків
01.08.2017 р.	1263470	482768	971767	816372	154093	481111
01.08.2018 р.	314586	476194	1077904	892722	183341	566243
01.08.2019 р.	1371602	491708	1072339	865420	204161	527182
01.08.2020 р.	1644577	592959	1061131	840496	215293	511304

Джерело: побудовано автором за даними Міністерства фінансів України

Так, за 7 місяців 2020 р. кількість кредитів, наданих фізичним особам, зростає проти аналогічного періоду 2019 р. на 5,45 %. (рис. 2), тоді як кредити для бізнесу скоротилися на 2,88%.

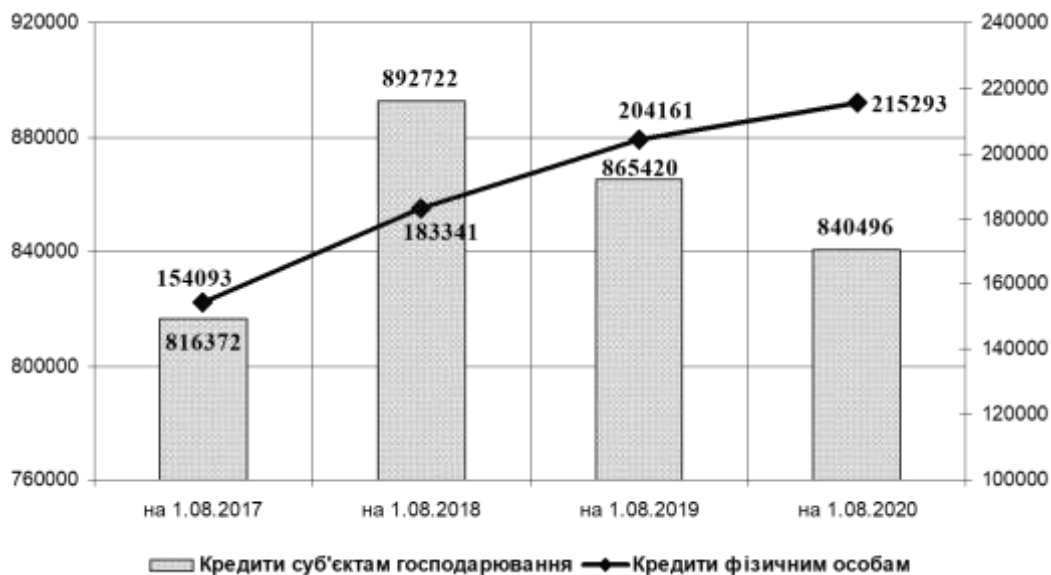

Рисунок 2 – Динаміка банківського кредитування в Україні, млн дол. США

Джерело: побудовано автором за даними Міністерства фінансів України

Збільшення кредитування фізичних осіб є більш ризиковим, адже такі клієнти, як правило, мають доволі низький рівень забезпечення, значно залежать від ситуації на ринку праці та темпів інфляції в країні. На думку А. Харченко, кредитний ризик слід розглядати як комплексне поняття, що містить:

- невиконання, неповне або несвоєчасне виконання позичальником умов кредитної угоди через фінансові труднощі, свідому відмову, недоліки кредитного договору;
- неспроможність виконання позичальником своїх зобов'язань перед банком через втрату працездатності, роботи як джерела заробітку, обмеження або позбавлення волі;
- неможливість забезпечити повернення кредиту через порушення зобов'язань страховиком, гарантом або поручителем, знецінення або втрати застави;
- отримання фінансових втрат банку-кредитора через розбалансування грошових потоків, недоотримання доходів по кредитних операціях,

списання безнадійної заборгованості по кредитах тощо [12].

Відтак, створення системи управління кредитним ризиком, що ґрунтується на стратегічних засадах, є нагальною потребою для банку. При цьому вона повинна бути вбудована в систему управління активами й пасивами банку в межах розробленої стратегії. Зазвичай, виокремлюють два основні методи управління кредитними ризиками: передачу ризику третій особі (страхування, хеджування, забезпечення) та власне утримання ризику (резервування, лімітування, диверсифікація тощо).

Механізм управління кредитним ризиком має три основні складові: управління кредитним портфелем (управління активами й пасивами банку), клієнтські відносини («банк-клієнт») та управлінський контроль. Виходячи з окреслених складових, управління кредитним ризиком передбачає:

- ідентифікацію ризику;
- обрання методів кількісної та якісної оцінки ризику;

– визначення лімітів ліквідності та контроль за їхнім дотриманням;

– моніторинг ризику тощо.

Складним етапом є саме ідентифікація ризику, адже під впливом структурних змін в економіці та зростанні конкуренції ризику видозмінюються та модифікуються. Набір інструментів щодо їхньої оцінки також змінюється та виникає питання щодо встановлення лімітів ліквідності та формування стратегії управління.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Основним завданням банківської системи є підтримка платіжного балансу, забезпечення економічного зростання та контролю за рівнем інфляції. Підтримка стабільності економічного розвитку країни можлива завдяки реалізації продуманої кредитної політики, що сприятиме накопиченню ресурсів.

У сучасних реаліях виникає необхідність формування ефективної системи оцінки й стратегіч-

ного управління ризиком ліквідності, що дозволить сформувати систему управління фінансовою безпекою банку. Під час формування інструментарію управління ризиками та забезпечення фінансової безпеки доцільно враховувати, що показники, які добираються для оцінки певного виду ризику мають враховувати не лише співвідношення між активами та пасивами, а й терміни їхнього погашення. Такий набір інструментів допоможе повною мірою оцінити ризик ліквідності та дозволить здійснити облік наявного потенціалу залучених коштів, відстежуючи їхній рух на рахунках клієнтів та прогнозуючи можливий відтік капіталу.

Отже, підвищення фінансової безпеки банківського сектору, забезпечення його стабільності й мінімізація ризиків дозволить адекватно управляти банком, особливо в періоди кризи та циклічності економічного спаду.

Література:

1. Дані наглядової статистики URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision> (дата звернення: 10.08.2020).
2. Примостка Л. Економічні ризики в діяльності банків. *Банківська справа*. 2004. №3. С.17-23.
3. Козьменко С. М., Шпиг Ф. І., Волошко І. В. Стратегічний менеджмент банку : навч. посіб. Суми : Університетська книга, 2003. 734 с.
4. Прасолова С. Проблеми оцінки та управління процентним ризиком комерційних банків: актуальні аспекти. *Вісник НБУ*. 2007. № 9. С. 36-39.
5. Мильнер Б., Лиис Ф. Управление современной компанией : учеб. М. : ИНФА, 2001. 349 с.
6. Бурденко І., Пожар О. Розкриття інформації про банківські ризики у фінансовій звітності. *Вісник НБУ*. 2006. № 7. С. 50-54.
7. Ризики банківської діяльності. URL: <https://bank.gov.ua/ua/glossary/show/219>. (дата звернення: 10.08.2020).
8. Основні принципи ефективного банківського нагляду: Документ Базельського комітету з питань банківського нагляду (матеріали БКБН, вересень 1997 року). URL: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/index. (дата звернення: 10.08.2020).
9. Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських група : постанова правління Національного банку України від 11.06.2018 р. № 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text> (дата звернення: 10.08.2020).
10. Лобода Д. Л. Новые методы оценки рисков кредитного портфеля. *Вісник Української академії банківської справи*. 2003. № 2. С. 48-54.
11. Зовнішні загрози: Головні виклики для банківського сектору в 2020. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2020/01/29/40586042/> (дата звернення: 10.08.2020).
12. Харченко А. М. Економічна природа кредитного ризику як ключового ризику банківського кредитування. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» : збірник наукових праць*. Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія». 2014. Випуск 26. С. 89-97.

References:

1. Data of supervisory statistics. Retrieved from: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision>.
2. Primostka, L. (2004). Economic risks in the activities of banks. *Banking*, 3, 17-23.
3. Kozmenko, S. M., Shpyg, F. I. & Voloshko, I. V. (2003). Strategic management of the bank. Sumy: University Book.
4. Prasolova, S. (2007). Problems of assessment and management of interest rate risk of commercial banks: current aspects. *Bulletin of the NBU*, 9, 36-39.
5. Milner, B., Liis, F. (2001). Management of a modern company. M.: INFA.
6. Burdenko, I. & Pozhar, O. (2006). Disclosure of information about banking risks in financial statements. *Bulletin of the NBU*, 7, 50-54.
7. Risks of banking. URL: <https://bank.gov.ua/ua/glossary/show/219>.
8. Basic principles of effective banking supervision: Document of the Basel Committee on Banking Supervision (materials BCBN, September 1997). Retrieved from: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/index.
9. On approval of the Regulations on the organization of risk management system in banks of Ukraine and banking groups: Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated 11.06.2018 № 64. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text/>
10. Loboda, D. L. (2003). New methods of credit portfolio risk assessment. *Bulletin of the Ukrainian Academy of Banking*, 2.
11. External threats: The main challenges for the banking sector in 2020. Retrieved from: <https://minfin.com.ua/ua/2020/01/29/40586042/>
12. Kharchenko, A. M. (2014). Economic nature of credit risk as a key risk of bank lending. *Scientific notes of the National University "Ostroh Academy". Series "Economics": a collection of scientific papers*. Ostroh: Ostroh Academy National University Publishing House. Issue 26.

